

**DE ZEELSE
“ZIGEUNERKONING”
WAARHEID
OF
MYTHER**

FRANK COENE

© D/2011/Coene Frank/Uitgever

Niets uit deze uitgave mag door middel van elektronische of andere middelen, met middel van automatische informatie-systemen, worden gereproduceerd en/of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaandelijke toestemming van de auteur.

Er dient vooraf te worden opgemerkt dat dit verhaal gedeeltelijk gebaseerd is op “*verhalende geschiedenis*”. Deze mondelinge gegevens werden - waar het kon - geverifieerd met de beschikbare administratieve bronnen.

Tijdens de vele gesprekken die ik met menig Zelenaar van gevorderde leeftijd heb gevoerd, kwamen veelvuldig diverse verhalen over de Zeelse zigeunerkoning naar voor. Middenstanders hadden het over “*louche praktijken*” en de alertheid die ze aan de dag moesten leggen als het zigeunervolkje hun zaak bezocht. Andere spraken over mogelijke “*kinderontvoeringen*” in de Lokerenbaan. Er waren er zelfs die stille vermoedens hadden dat sommige Zelenaars er een relatie met een zigeuner op na hielden. De gemene deler van deze getuigenissen was evenwel de merkwaardige begrafenis van de “*zigeunerkoning*”.

Een eerste onderzoek in het register “*Concessies op begraafplaatsen op het gemeentelijk kerkhof van Zele*” leverde de voor Zele vreemde familienaam Gorgan op. Aan de hand van het bijhorende plan kon het graf of wat er nog moet voor doorgaan, snel worden gesitueerd. Onze grafmaker Leon Tempels, bevestigde onmiddellijk de aangewezen locatie. Zij voorganger had hem eveneens van de mythe rond de zigeunerkoning op de hoogte gebracht. Op zijn beurt zal Leon de kennis rond de zigeunerkoning aan zijn opvolger doorgeven.

Volgens voornoemd register werd onze zigeunerkoning onder zijn wereldlijke naam Pontsy Gorgan ingeschreven. De zoektocht kon beginnen. Dat dit verhaal uiteindelijk in het concentratiekamp van Auschwitz zou eindigen, lag buiten de verwachtingen.

DE ZIGEUNERKONING IS DOOD

Vooraleer de Zeelse episode in dit verhaal wordt aangesneden, dient het begrip “*zigeunerkoning*” verduidelijkt of genuanceerd te worden.

Uit de geraadpleegde lectuur blijkt dat het begrip “*zigeunerkoning*” in het Romani (zigeunertaal) “*kapo*” wordt genoemd. De kapo was de feitelijke aanvoerder van de zigeunergemeenschap. Zijn functie was louter symbolisch en bijgevolg bezat hij geen enkele macht, nog enig financieel of materieel voordeel. Veelal werd de zigeunerkoning gekozen in functie van de streektaal dat de karavaan op dat ogenblik doorkruiste. Zijn voornaamste taak bestond uit het bemiddelen met de plaatselijke overheid over de verblijfsduur. Meestal werd deze beperkt tot 24 uur, doch bij bijzondere gelegenheden zoals een geboorte, huwelijk of overlijden werd een langere verblijfsperiode toegestaan. Dikwijls toonde deze “koning” zijn goede wil en plaatste bij de gemeentelijke overheid een waarborg in goudstukken.

Het zal zo wel zijn de het begrafenisritueel een danige indruk bij de modale Zelenaar heeft achtergelaten. Dat het verhaal van de zigeunerkoning al snel de ronde deed, staat ook vast. Er zal echter nooit kunnen worden aangetoond of Pontsy Gorgan inderdaad de titel van koning binnen zijn clan droeg.

De “*kumpania*” of reizende karavaan had zich voor de nacht op de gemeentegrens Zele/Hamme geïnstalleerd. Zij zouden de volgende dag door Zele trekken. De woonwagens vormden een sliert, die zich uitstreckte van het “*Hageland*” (Zele-Durmen) tot op het grondgebied van

Hamme-Sint-Anna. De woonwagens waren op weg naar Zele.

Volgens overlevering bevond de “*urdon*” (woonwagen) van Gorgan Pontsy zich op “*t Meuleken*”, in de omgeving van de huidige “*Nieuw Riddershof*” te Sint-Anna. In de loop van de avond van 26 augustus 1930 verslechterde de toestand van Pontsy met de dood tot gevolg. Gezien de zomertemperatuur werd het lichaam uit de woonwagen gehaald en werd het op een weide, aan de linkerkant van de weg komende van Zele opgebaard.

De dag nadien, rond 9 uur boden Georgius Gorgan, 39 jaar, zonder woonst en tijdelijk verblijvende te Zele, zoon van de overledene en politieagent Arsenius Van Extergem, 36 jaar, wonende te Zele Roskotstraat zich bij de ambtenaar van de burgerlijke stand aan. Het overlijden van Pontsy werd geregistreerd. Volgens de verklaring was Pontsy de

De overleden koning bleef nog enkele dagen in Durmen liggen, opdat de familieleden hun aanverwanten en vrienden van dit verlies op de hoogte konden brengen. Hoe de nabestaanden het technisch klaarspeelden om binnen de periode van overlijden en begraven zo een grote groep zigeuners voor de begrafenisplechtigheid samen te brengen is een raadsel. Wellicht zullen diverse ruiters Zele verlaten hebben om deze slechte mare aan hun soortgenoten over te brengen.

DE BEGRAFENISPLECHTIGHEID

Tijdens de dagen die aan de plechtigheid vooraf gingen, reden aanhoudend woonwagens onze gemeente binnen. Zij vormden een ketting vanaf “*den travers*” (spooroverweg) aan de Lokerenbaan tot aan het “*Huis ten Halve*” en de Durmensebaan. Onze gemeente werd door de massale aankomst van diverse zigeunerfamilies een waar zigeunerdorp.

De Durmschebaan was toen nog niet zo bebouwd. Op de aanpalende weilanden graasden de zigeunerpaarden zolang de betrokken landbouwer er geen weet van had. Langs beide kanten van de weg bevonden zich woonwagens. Zij hadden hun houtkleur behouden en waren weelderig met houtsnijwerk¹ versierd.

Het lijk begon reeds de eerste tekenen van ontbinding te vertonen. Het laken, dat over Pontsy was gespreid, werd voor de “*bezoekers en nieuwsgierigen*” weggenomen.

¹ De wagenmaker, Josephus Symoens (°1882 - +1951), te Zele-Hoek zou een aantal van dergelijke wagens hebben gemaakt.

Volgens één van de Durmenaars was de man reeds “blauw/zwart” uitgeslagen. Tijdens dit bezoek werd er ook opgemerkt dat een “bori” (zigeunervrouw) het leven aan een kind² schonk. Zij ging dit spontaan in de gracht aan de overzijde van de baan wassen.

Jozef Heirman³, schrijnwerker te Durmen, had de opdracht om een doodskest te maken aanvaard. Hij en enkele vrienden kistten de overledene en zongen daarbij enkele treurzangen. In ruil voor hun prestatie werden ze rijkelijk met jenever bedacht.

Aanvankelijk was de uitvaart voorzien in de H. Hartkerk te Durmen. Deze was onder het herderschap van pastoor Prosper Boeykens. Bij nader inzien bleek dit gebouw, gezien de verwachte massa, te klein. Zo diende men voor de begrafenisplechtigheid uit te wijken naar onze hoofdkerk. Ondertussen had deze karavaan zich naar de Lokerenbaan verplaatst. Daar voegde de Gorgan-clan zich bij de andere rouwenden. Hier waren de nabestaanden dicht bij de laatste rustplaats van hun afgestorvene.

N ^o	Anno Domini 1930 die 24 ^{ta} mensis Augusti	in hac
Poulx Gorgan	paroecia defunctus est NN Poulx Gorgan	munitus prius a
	NN	sacramentis
	natus in Marchienne	die mensis anni 1852
	ex NN et NN	conjux
	NN Marie Trifha	die 3 ^o sequente tumulatus in
	coemetario Maracida	

Begrafenisakte

Op 4 september 1930 had de begrafenis plaats. De kerkelijke dienst werd voorgegaan door onderpastoor Karel

² Een geboorteakte werd niet teruggevonden.

³ ° Zele 20-03-1904 - +Zele 07-11-1980

De Maesschalck. Zoals gebruikelijk in die tijd gebeurde de misviering in het Latijn. Na afloop wist de priester niet goed of Pontsy of Gorgan de familienaam was en voor alle zekerheid schreef hij de volledige naam in de rand van het parochieregister.

Over deze kerkelijke plechtigheid was nogal wat te doen op Zele. De Zelenaars konden maar niet verwerken dat deze vrouwen met ontblote borst hun baby's in onze kerk zoogden. Voor de jaren dertig moet dit een grote schande geweest zijn. Tot op heden wordt nog over dit gebeuren gesproken.

HET BEGRAFENISRITUEEL

Na de kerkdienst trok de rouwende stoet naar het kerkhof in de Zevensterrestraat. De grafmaker, Petrus Van Malderen, had enkele dagen voordien de grond tussen het graf van Germain Hertecant (+ 31-12-1929) en Carolus De Decker (+ 26-04-1930) opengelegd.

Via de oude kerkhofingang (de eerste gang links) bereikte de rouwende familie en vrienden de laatste rustplaats van Gorgan. Nadat de kist in de grafopening was geplaatst, begonnen de aanwezigen zonder ophouden het liedje "*Vadertje heeft dorst, vadertje heeft honger*" te zingen. Elke stamgenoot had een "*aandenken*", meestal geld, bij dat samen met de overledene onder de aarde werd bedolven. De grafmaker keek werkloos toe. Met de handen werd het graf schep voor schep opgevuld. Ondertussen vloeide het gerstenet rijkelijk over het graf. Ook etenswaren werden meegegeven. Zo ontstond er op een bepaald moment een pendeldienst tussen de herberg van

Paul De Waele en de herberg “De Stad Lokeren”, opgehouden door Gustaaf Van den Berghe en het kerkhof. Beide cafés lagen in de Lokerenbaan. Getuigen vertelden dat er zich op het graf op een bepaald moment een schuimkraag van 10 cm had gevormd. Zo verzadigd was de grond. Menig Zelenaar was blijkbaar van dit fenomeen getuige. Het vermoeden dat een zigeunerking werd begraven werd door voorgaand gegeven enkel nog maar versterkt.

Het graf met de verdwenen steen

Een paar dagenna de begrafenis werd een groot feest met drank en dans georganiseerd op de “*Vuilbos*” (Industriestraat), tegenover het vlasfabriek van René Morel. Tijdens dit feest zou het Zandbergplein ingenomen zijn door een 200-tal woonwagens. De klachten van diefstallen stroomden binnen. De rijkswacht met behulp

van de lokale politie verplichtten de zigeuners om hun standplaats op de Zandberg te verlaten. De karavaan verplaatste zich naar het einde van de Dendermondsebaan, waar toen nog geen huizen stonden. Deze plaats is bij de bevolking beter gekend als “'t Manneke begraven”. Politie en rijkswacht PV's die voorgaande beweringen kunnen staven werden niet bewaard.

Schilderij “Staanplaats zigeuners” van Gaston Geerinck

Enkele maanden later zou er door Albert Van den Bergh, arduinkapper op de Hamscheweg ('t Eindeken) een grafsteen vervaardigd zijn waarop de naam van de overledene en deze van zijn echtgenote werden uitgekapt.

De Gorgans hadden duidelijk de bedoeling om Maria Tripha naast haar man te laten begraven. De geschiedenis heeft hier uiteindelijk anders over beslist.

Dat er een grafsteen is geweest wordt door diverse getuigen bevestigd. Er bestaat evenwel onduidelijkheid rond het tijdstip van plaatsing of de naam van de arduinkapper. Als Albert de steen heeft gekapt moet dit na 1936 zijn gebeurd. Dit is het jaar dat hij zich met zijn gezin op de Dendermondsebaan heeft gevestigd. Bestond de steen reeds vroeger dan moet er naar een andere arduinkapper worden gezocht. Van de grafsteen zelf is vandaag niets meer te bespeuren, tenzij hij door de jaren heen onder de aarde is verdwenen.

De mannelijke zigeuners brachten heel wat tijd in de Zeelse herbergen door. Daar gaven ze vooral geld uit aan brandewijn en wijn. Op de Kouter was de café van René De Beule, beter gekend als *de krulle*, een vaste stek. De herberg bevond zich op de hoek van de Kouter en Wagenstraat (nu: Kouter 23). Daar werd er dan met de Zeelse meisjes gedronken en gedanst. Als een lopend vuurtje deden snel verhalen de ronde dat één of ander Zeels meisje "*te doen had*" met een zigeuner. Voor ons zeer katholiek Zele moet dat nogal wat geweest zijn. Een ander veel bezochte café was deze van Elza Van Lokeren op Durmen. Ook hier zouden zich vergelijkbare taferelen hebben afgespeeld.

Naast voornoemde herbergbezoeken verklaarden heel wat getuigen dat de zigeuners, telkens zij onze gemeente doorkruisten, het de gewoonte was dat er bezoek aan het graf van de overleden zigeunerkoning werd gebracht. Jaarlijks zou er een geldcheque zijn toegekomen op de rekendienst van ons gemeentebestuur voor de huur van de concessie en het onderhoud van het graf. Het storten van

het onderhoudsgeld zou begin de jaren 40, de oorlogsjaren, zijn gestopt. Onderzoek van het kasboek en de gemeenterekeningen hebben dit gerucht niet kunnen bevestigen.

DE GORGAN-CLAN TIJDENS WO II

De reden waarom het bezoek ophield werd rij vlug gevonden. Vanaf 1941 werden alle zigeuners door de Duitse bezetter verplicht om zich te laten registreren en om een vaste woonplaats te kiezen. Velen werden “*stateloos*” verklaard en beschikten enkel over tijdelijke identiteitspapieren. Gezien de zigeuners een grensoverschrijdend leven leidden, lieten ze zich in elk bezet land inschrijven. Na verloop van tijd beschikten zij over heel wat identiteitsbewijzen. Aan de hand van deze papieren zullen zij dan ook de situatie uitbuiten om extra rantsoeneringkaarten te bemachtigen. Veel van de voedselbonnen werden aan het Belgisch verzet verkocht.

In het begin werden de zigeuners door de Duitsers goed behandeld en een tijdlang zwierven ze ongestoord door de bezette gebieden. Zij hadden medelijden met alle “*vervolgden*”. Zo groeide stilaan hun deelname aan het verzet. Zij boden onderdak aan Britse soldaten en vingden zij ontsnapte gevangenen op. Na verloop van tijd werden zij wegens “*hun ras*” vijanden van het “*Reich*”. Uit diverse landen werden zij op transport gezet met als bestemming één van de vele “*Vernichtungslager*” van de Duitse bezetter.

Zo ook gebeurde dit met de nakomelingen van Gorgan Pontsy. Zij werden op 3 en 6 december 1943 opgesloten in de Dossin-kazerne te Mechelen. Vrij vlug, namelijk op 15

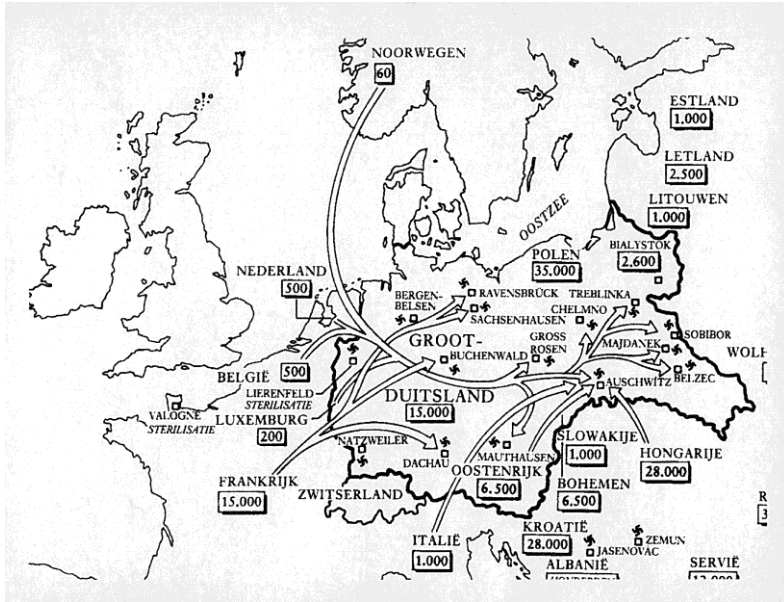

Dossin-kazerne te Mechelen

januari 1944, werden zij met het konvooi “Z” op transport gezet met bestemming het concentratiekamp Auschwitz (Polen). In elke treinwagon stonden tussen de 80 à 100 mensen recht. Per wagon was slechts 1 emmer voor de menselijke behoefte voorzien. Ook de voedselvoorziening was zo goed als nihil. Men kan zich als inbeelden in welke omstandigheden dit transport verlopen is.

Bij hun aankomst op 17 januari 1944 - de reis had 3 dagen geduurd - zijn de 351 “Belgische” zigeuners gespaard gebleven. De zigeuners werden in een speciaal voor hen opgericht kamp te Auschwitz II, Sectie B-IIe of Birkenau

ondergebracht. Aanvankelijk werden zij als “Kapo”⁴ ingezet of moesten zij in de plaatselijke industrie zoals bij Union, een munitiefabriek of bij IG Farben gaan werken.

Overzicht transporten

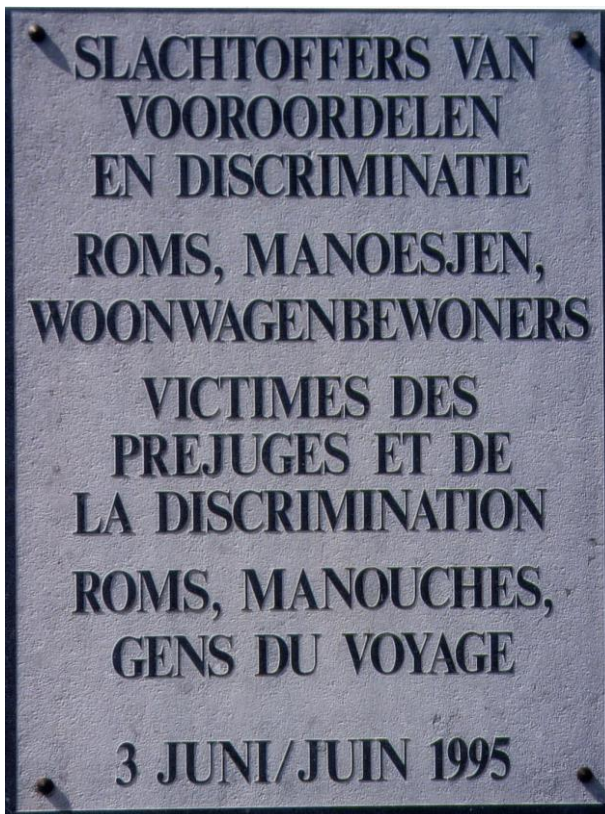
Hun onderkomen werd ook het “Familienlager”⁵ genoemd. De 40 barakken, die uitzicht gaven op de gaskamers en het crematorium, waren van hout en hadden in Duitsland nog als paardenstallen dienst gedaan. De vloer was van aangestampte aarde. Hun schamele gevangenskledij was

⁴ In het begin waren dit gevangenen met een groene driehoek die anderen moesten bewaken. Zij droegen een armband met het opschrift “kapo”.

⁵ Uitsluitend opgericht voor Duitse propaganda doeleinden.

voorzien van een zwarte driehoek (cfr. De gele driehoek of de Jodenster).

Het zigeunerkamp werd in de nacht van 2 op 3 augustus 1944 geliquideerd. Toen werden er 2.897 mannen, vrouwen en kinderen vergast. De weduwe van Pontsy Gorgan was reeds ten gevolge van de ontberingen op 26 (de maand ontbrak) 1944 overleden.

Gedenksteen in de gevel van de Dossin-kazerne

Ongeveer 1.400 zigeuners werden voordien, op 15 april en 24 mei, te voet naar de concentratiekampen van Buchenwald en Ravensbrück overgebracht om aldaar "dwangarbeid" te verrichten. Na de bevrijding werden er slechts 13 overlevenden van de 351 Belgische gedeporteerde zigeuners geteld. De meeste van hen waren reeds eerder overleden door honger en ziekten. Eén van deze ziekten werd omschreven als "Noma", een soort mondkanker, ontstaan tengevolge van vitaminegebrek.

Uit de correspondentie van het Joods Museum voor Verzet en Deportatie te Mechelen kunnen volgende naamdragers van de Gorgan-clan worden weerhouden. Het is onmogelijk om een gezinsreconstructie op te stellen daar deze personen in geen enkel bevolkingsregister terug te vinden zijn.

TRIFA
Femme de GORGAN Z. 9931
Marie.
1842. Ganshoren.

Com. Z 156 du 15. 1. 44
Internie à Malines le 6. 12. 43 devant le J. Prof. du
Com. Z

ne figure pas à l'index alphabétique
des habitants de 1930 au 15-6-51
exp. adm. Com. de Bruxelles
ref 24006 des 18-6-51

-- Rien à l'A.I.V.G.

GORGAN Marie (née en 1872 à Ganshoren)
N. Matr. du CC Anvershert : Z 9931
Source: Musée d'Anvershert
Reg. 201 / 21 272 120

207/71272.190.

GORGAN	Anna	voir : zie : THOMAS	Anna zie
GORGAN	Carolina	13.4.33	Z/I41
GORGAN	Céline	4.10.40	Z/I60
GORGAN	Edouard	18.10.29	Z/I23
GORGAN	Georges	1934	Z/I42
GORGAN	Georges	13.5.35	Z/I59
GORGAN	Georges	10.3.39	Z/I45
GORGAN	Georges	22.5.08	Z/I57
GORGAN	Jean - Joseph	14.2.36	Z/35
GORGAN	Joseph	13.3.1941	Z/96
GORGAN	Joseph	1943	Z/I46
GORGAN	Joseph	2.8.91	Z/94
GORGAN	Lise - Marie	7.4.00	Z/I00
GORGAN	Manoche	1938	Z/I44
GORGAN	Maria	voir : zie : TCHEREZNEV	Ma
GORGAN	Marie	voir : zie : KAROLL	Marie
GORGAN	Marie	voir : zie : TRIFA	Marie
GORGAN	Martin	29.5.37	Z/I43
GORGANT	Sophie	9.8.32	Z/I24

Naamlijst "Gorgan"

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Archief gemeente Zele - Geboorteregister van de burgerlijke stand 1930
Archief gemeente Zele - Overlijdensregister van de burgerlijke stand 1930, akte nr. 136
Archief gemeente Zele - Gemeenterekeningen en kasboeken 1930-1942
Archief gemeente Zele - Kerkhofregister
Kerkefabriek gemeente Zele - Register van begraving van de Sint-Ludgerusparochie
Deportatielijsten van het Joods museum van deportatie en verzet te Mechelen

BIBLIOGRAFIE

BEER, Regine en DE KEULENAER, Paul, *KZ 5148*, Uitgeverij EPO, Antwerpen, 1992

BORN Wina, *Ontmoetingen met Zigeuners*, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1975, tweede herziene druk, 139 blz.

CUYLE Jan H.C., *Zigeuners in Vlaanderen*, Ecclesiola VZW, Antwerpen, 1973 ?, 93 blz

FRASER Angus, *De zigeuners, de geschiedenis van een volk*, Uitgeverij Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 1994, 384 blz.

KLARFELD Serge en STEINBERG Maxime, *Memoriaal van de deportatie der Joden uit België*, blz. 34, 228.

YOORS Jan, *Wij zigeuners*, Uitgeverij A. Manteau, Brussel/Den Haag, 1967, 268 blz.

YOORS Jan, *Een volk op doortocht. Zigeuners tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Meulenhoff, Amsterdam, 1981 (vertaling), 232 blz.

Memorial Book - *The Gypsies at Auschwitz-Birkenau*, blz. 666 en 667, KG Saur München, 1993

DANK AAN

Benaerens-Leemans

De Krijger Freddy

De Leenheer Margriet

De Vuyst Maurits

Everaert Frans

Gijsens Cesar

Schram Laurence, historica-archivaris van het Joods Museum voor deportatie en verzet te Mechelen

Tempels Leon

Van Malderen Thea

Vincke Chantale

en anderen.